

TÜRK KAĞANLIĞI VE TÜRK BENGÜ TAŞLARI ÜZERİNE YENİ BİR ESER

Tuncer GÜLENSOY*

Geliş Tarihi: Ocak, 2017

Kabul Tarihi: Mart, 2017

Türkiye Türkolojisi son elli yıl içinde artık olgunluğa ermiş görünüyor. Bu olgunluğun oluşmasında *Mehmet Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan, Reşid Rahmeti Arat, Osman Turan, İbrahim Kafesoğlu, Ahmet Temir, Emel Esin, Nihal Atsız, Abdülkadir İnan, Ahmet Caferoğlu, Necip Asım, Orhan Şaik Gökyay, Mehmet Altay Köymen, Faruk Sümer* vb. gibi birinci nesilden dilci ve tarihçi Türkologların emeklerini ve ortaya koydukları eserlerini unutmamak gerekir.

Yukarıda adlarını saydığım Türkoloji'nin Türk öncüleri arkalarında ikinci ve üçüncü nesilden çalışkan ve üreten Türkologlar bıraktılar: *Muharrem Ergin, Faruk Kadri Timurtaş, Zeynep Korkmaz, Necmettin Hacıeminoğlu, Hakkı Dursun Yıldız, Talât Tekin, Şinasi Tekin, Osman Nedim Tuna, Kemal Eraslan, Mertol Tulum, Tuncer Gülensoy, Ahmet Bican Ercilasun, Osman Fikri Sertkaya, Ramazan Şeşen, Abdülkadir Donuk, Tuncer Baykara, Özkan İzgi, Dursun Yıldırım, Saim Sakaoğlu* vb. gibi. Bunları da dördüncü ve beşinci nesilden genç Türkologlar izledi. (Bu konuda bk. Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkologları ve Türk Diline Hizmet Edenler*, C. I-II., Ankara, Akçağ yay.).

Bugün pek çoğu hayatta olmayan birinci ve ikinci nesilden Türkologlarımızın eserleri dünya Türkolojisi'ne kaynaklık etmektedir.

Burada, “*Dîvânu Lugâti't-Türk-Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*” (TDK yay.) adlı dev gibi eserinin ardından, son eserini tanıtacağım Ahmet Bican Ercilasun, gerçek bir Türkolog.

Ercilasun, *Kök-Türk* yazıtlarından başlayarak, *eski Uygur Türkçesi, Karahanlı ve Hâzrem Türkçeleri, Çağatay Türkçesi, Klasik Osmanlıca, Türkiye Türkçesi, Türkiye Türkçesi Ağzıları, yaşayan Türk lehçelerinin hemen hepsi* ile ilgili onlarca eser vermiş; 30 kadar da doktora tez danışmanlığı yaparak genç bilim adamlarının yetişmesinde katkıda bulunmuştur.

Ercilasun aynı zamanda tarihî Türk romanları yazarı, güçlü bir mizah şairi, aşk ve tabiat şairi, bir gazetede köşe yazarıdır.

* Prof. Dr.; Emekli öğretim üyesi, t.gulensoy@gmail.com.

Ercilasun, 1993-2000 yılları arasında da Türk Dil Kurumunun Başkanlığı görevinde bulunmuştur (Onun biyografisi ve bibliyografyası hakkında bk. *Türkiye Türkologları*, C I).

A. B. Ercilasun'un yakın zamanda yeni bir eseri yayımlandı. Ercilasun tarafından hazırlanan ve “*Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*” (Dergâh yay., İstanbul, 2016, 757 s.) adını taşıyan bu eser şu bölümlerden oluşmaktadır:

- 1) Söz Başı (s. 8),
- 2) Çince İsimlerde Kullanılan Farklı Yazımlar Listesi (s. 20),
- 3) Kısaltmalar (s. 21),

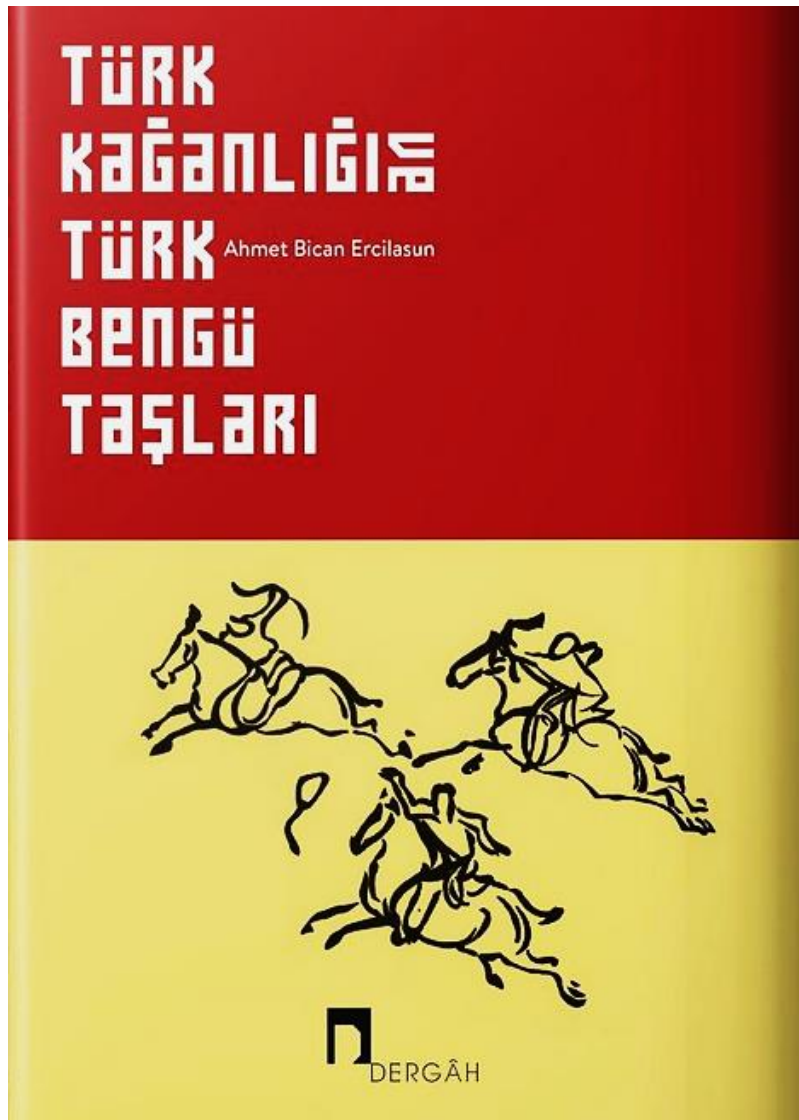

Foto: *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları* adlı kitabın kapak görüntüsü

4) I. TÜRK VE TÜRK KAĞANLIĞI (s. 23-338). [Bu bölümde: **Efsâne, Tarih, 500'lerin Dünyası, Köktürklerin Birinci Dönemi, Başlangıç, Bağımsızlık - Bumın, İl Kağan Oluyor, Köktürklerin Âdetleri, Köktürklerde Rütbe, Makam ve Unvanlar, Mukan / Muhan (Bukan) Kağan, İstemi / İştemi (Sır Temir) Kağan, Tapar (Tatpar) Kağan-Kağan Budist oluyor, İşbara Kağan** konuları başta olmak üzere bütün Köktürk devri ve kağanları tek tek ele alınıp inceleniyor.] (Burada Türk boylarının birbirlerini nasıl kırdıklarını, kadın-çocuk-erkek ayırmadan nasıl birbirlerini öldürdüklerini, at, sığır ve koyunlarını nasıl gasp ettiklerini; başları sıkışınca da Çin imparatorunun himayesi altına girerek, Çinli gibi giyinip, ellerinde çapa ile nasıl tarım yaptıklarını okuyunca üzüleceksiniz).

II. TÜRK BENGÜ TAŞLARI (s. 339-469). [Bu bölümde: **Bengü Taşlar Hakkında Genel Bilgi, Bengü Taşların Bulunuşu, Bengü Taşlardan Önce Bulunan Köktürk Harfli Metinler, Köl Tigin, Bilge Kağan ve Tunyukuk Bengü Taşlarının Bulunuşu, Köktürk Yazısı Çözülüyor, Bengü Taşların Yazısı ve Dili, Yazı, Yazının Özellikleri, Yazının Kökeni, Köktürk Yazısında İmlâ, Dil, Ses Özellikleri, Biçim Özellikleri** başta olmak üzere... pek çok konu enine boyuna incelenmiş.]

5) Kaynaklar (s. 481),

6) Türk Bengü Taşları (s. 495),

7) Köl Tigin Bengü Taşı (s. 498),

8) Bilge Kağan Bengü Taşı (s. 542),

9) Tunyukuk Bengü Taşı (s. 594),

10) Notlar (s. 633). [Bu bölümde: Ercilasun, pek çok kelime hakkında yorumda bulunmakta, bu konuda çalışan tarihçi ve dilcilerin görüşlerini yansıtmaktadır.]

11) Sözlük ve Dizin (s. 647),

12) Özel Adlar Dizini (s. 737-757).

Eski Türk Yazıtları (Anıtları/Âbideleri) hakkında bugüne kadar pek çok eser yazıldı. Son yıllarda da *Talât Tekin, Şinasi Tekin, Bahaeddin Ögel, Muharrem Ergin, Osman Fikri Sertkaya, Semih Tezcan, F. Sema Barutçu, Cengiz Alyılmaz, Osman Mert, Nurdin Useev, Mehmet Ölmez, Erhan Aydın, Hatice Şirin* gibi Türkologlar yazıtların bütünü üzerinde çalışıp çeşitli eserler verdiler. *Ahmet Taşağul, Erkin Ekrem, Sadettin Yağmur Gömeç* gibi Kök Türk tarihçileri de yeni eserler ortaya koydular.

Yukarıda bahsettiğim gibi A. B. Ercilasun'un bu eseri, bir siyasi tarihçi, bir kültür tarihçisi, bir dilci ve etnolog gözü ile ortaya konulmuş, aynı zamanda yorumlanarak genç Türkologlara yol gösterilmiştir. Eserde hemen hemen hiç dizgi ve bilgi hatası yoktur. Sayfa

588’de geçen “**Taman** Tarkan” adının, s. 589’da “**Ataman** Tarkan” olarak verilmesinin; s. 170 ve 172’de geçen adların **Pien mi**, **Bien** mi olduğunun; s. 107 ve 108’de geçen Batı Türk Kağanının adının **Ni-li (İni İl)** mi yoksa Gülçin Çandarlıoğlu’nun “*Tarih Dergisi*”nin Kasım sayısında yazdığı gibi **Niri** mi olması gerektiğinin sebeplerini çözemедim.

Eserin sözlüğünde geçen pek çok kelimenin bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında yaşadığını görünce şaşıracağız. Meselâ, *teyeng* (sincap) adı Uşak’ta “*iteyin* (< *i+teyin* (< ET. *teyeng*))” olarak yaşamaktadır. Ayrıca, Ankara-Gölbaşındaki **Mogan** gölünün adının **Mukan** (= **Bukan** / **Bohanus** / Kardeşleri: **Börü** ile **Aşına Kut**) **Kağan**’ın adından geldiğini; Ak Hunlar Devleti’nin hükümdarı (MS 484) **Akşunvar**’ın adının Türkçede **Aksungar/Aksungur** olarak yaşadığını; bugün Türkiye Türkçesinde yaşayan **Tardu** (soyadı: *Filordin*) adının, İstemi Han’ın büyük oğlu olup onun ölümü üzerine tahta geçen **Tardu**’nun adından geldiğini; günümüzde Moğolistan’ın başkenti **Ulanbator** (< *Ulagan* “kızıl” + *bagatur* “yiğit, kahraman”)’un içinden geçen **Tula (Tola/Toğla)** nehrinin tarihî bir nehir olduğunu; günümüz Türkçesinde “*kurbağa*”, “*kaplumbağa/tosbağa/taşbağa*” gibi hayvan adlarında geçen “**Bağa**” sözcüğünün Köktürklerde bir “**unvan**” olduğunu; Bugün Kars sınırları içinde yer alan **Ani** harabelerinin adının “*huzur ve adalet*” anlamındaki **An-i** unvanından gelen Türkçe bir sözcük olduğunu (bk. ABE, s. 100) görüyor, öğreniyoruz. Eser, daha pek çok onomastik, halk bilim, etnografya ve dil malzemeleri içermekte olup, not almanız gerekecektir.

Sonuç olarak, bu eserde, pek çok yeni ve “orijinal” bilgiyi de bulmak mümkündür. Ayrıca, rahmetli kültür tarihi hocamız Prof. Dr. Bahaeddin Ögel’in 1960’lı yıllarda Tayvan’da yayımladığı “*Sino-Turcica*” adlı eserindeki gibi Türkçe adların Çince karşılıklarının verilmesi de pek çok meseleyi aydınlığa çıkarmaktadır.

Bilgi, birikim, sabır ve metodun birleşmesi sonucunda Türkoloji’ye kazandırılmış olan bu büyük eser, her dilci, siyasi tarihçi, kültür tarihçisi tarafından satır satır okunmalı ve notlar alınmalıdır. Ben öyle yaptım; eserin pek çok satırı ve paragrafını çizerek notlar aldım yeni bilgiler öğrendim.

“*Tengri teg tengride bolmuş Bilge Kağan*” (= (Ben) *Tanrı gibi gökyüzünde olmuş Türk Bilge Kağan*) diyen atamız da bu eserini bütün Türk gençlerine armağan ediyor.

Motun (Mete), Oğuz Kağan, Bilge Kağan, Köl Tigin Kağan, “ulu vezir” **Tunyukuk** gibi atalarının ruhlarına ithafen böyle harika bir eseri kaleme alan, sabırlı, bilgili ve dikkatli bilim adamı kardeşim A. B. Ercilasun’u kutluyor; daha nice eserler beklediğimizi hatırlatmak istiyorum.